

دائرة المعارف هنر

جلد یکم: الف - س
رویین پاکباز

تدوین واحد پژوهش

فرهنگ معاصر

فهرست نویسی پیش از انتشار

سرشناسه:	پاکباز، رویین، ۱۳۱۸-
عنوان و نام پدیدآور:	دایرةالمعارف هنر (سه جلد)/ تألیف رویین پاکباز.
مشخصات نشر:	تهران: فرهنگ معاصر، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری:	۳ ج.: مصور.
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیبای مختصر
یادداشت:	فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی: http://opac.nlai.ir قابل دسترسی است
شماره کتابشناسی ملی:	۳۷۷۵۴۲۴

ISBN: 978-600-105-090-9

شابک (جلد اول): ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۵-۰۹۰-۹

ISBN: 978-600-105-089-3

شابک (دوره): ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۵-۰۸۹-۳

دایرةالمعارف هنر

نقاشی / پیکره‌سازی / طراحی گرافیک / عکاسی /
رسانه‌های نو / تصویرگری / چاپگری / طنزنگاری

جلد یکم: الف-س

رویین پاکباز

تدوین واحد پژوهش فرهنگ معاصر

فرهنگ معاصر

تهران ۱۳۹۵

فرهنگ معاصر

تهران، خیابان طالقانی غربی، خیابان فریمان، پلاک ۲۸
کد پستی: ۱۴۱۶۸۶۴۱۸۲
تلفکس: ۵-۶۶۹۵۲۶۳۲

e-mail: info@farhangmoaser.com

website: www.farhangmoaser.com

دائرة المعارف هنر

(سه جلدی)

جلد یکم: الف - س

جلد دوم: ش - ی

جلد سوم: تاریخ‌شناسی / مضمون‌شناسی / نمایه

رویین پاکباز

تدوین واحد پژوهش فرهنگ معاصر

حروف‌نگاری، طراحی و چاپ:

واحد کامپیوتر و چاپ فرهنگ معاصر

چاپ اول: ۱۳۹۵

تیراژ: ۳۰۰۰ نسخه

کلیه حقوق این اثر متعلق به «مؤسسه فرهنگ معاصر» است و هر نوع استفاده بازرگانی اعم از زیراکس، بازنویسی، ضبط کامپیوتری و یا تکثیر به هر صورت دیگر، کلاً و جزئاً، ممنوع و قابل تعقیب قانونی است.

دائرة المعارف هنر

سه جلدی

رویین پاکباز

همکاران:

قلیچ خانی، حمیدرضا

کرمی، حمیدرضا

ملکی، توکا

موریزی نژاد، حسن

مهاجر، مهران

افراسیابی، آزاده

بقراطی، فائقه

توابع قوامی، فاطمه سادات

دارابی، هلیا

سیفی، مهدی

سخن ناشر

پس از انتشار دایرةالمعارف هنر یک جلدی که در سال ۱۳۷۸ منتشر شد و با استقبال دانشجویان و اهل هنر مواجه گردید، ناشر را واداشت به عهدی که در «سخن ناشر» دایرةالمعارف داده بود عمل کند:

شکل و حدود فعلی این اثر در حکم یک کار پایه است و ناشر امیدوار است به همت بلند مؤلف بتواند در آینده اثری جامع تر به جامعه علمی و هنری ایران تقدیم کند.

خوشبختانه مؤلف ارجمند از این پیشنهاد استقبال نموده و مقدمات کار از سال ۱۳۸۳ در فرهنگ معاصر آماده شد و طرح اجرای «دایرةالمعارف بزرگ هنر» آغاز شد. بر همگان روشن است کاری در این حجم و اندازه تا به چه حد دانش، تخصص، و پشتکار نیاز دارد که همه این خصوصیات در مؤلف ارجمند وجود داشت و این مؤسسه هم در طول ۳۵ سال گذشته با توجه به تجربیاتی که در تهیه منابع متعدد کتاب های مرجع به دست آورده بود، این اثر را در پایان سال ۹۴ به سامان رساند.

خوشحالیم که آرزوی داشتن یک دایرةالمعارف هنر کامل به سرانجام رسید، و امید داریم این اثر همچون آثار مرجع دیگر هرچند سال یکبار روزآمد و منتشر شود.

فهرست

جلد یکم

معرفی مؤلف و همکاران	نه
پیشگفتار	شانزده
منابع	هزده
راهنمای استفاده از دایرةالمعارف هنر	بیست و یک
مدخل‌های الف - س	۸۷۶-۱

جلد دوم

مدخل‌های ش - ی	۸۷۷-۱۶۹۸
----------------------	----------

جلد سوم

تاریخ‌شناسی	۱۶۹۹-۲۲۷۵
مضمون‌شناسی	۲۲۷۷-۲۳۵۱
نمایه (براساس الفبای لاتینی)	۱-۶۹

رویین پاکباز

متولد ۱۳۱۸، رشت

- تحصیلات: کارشناسی نقاشی، دانشکده هنرهای زیبا- دانشگاه تهران (۱۳۴۱-۱۳۴۸)
 کارشناسی ارشد زیبایی‌شناسی، دانشگاه سوربون [پاریس I] (۱۳۵۶)
 فعالیت هنری: نقاشی و طراحی گرافیک (۱۳۳۹-۱۳۵۷)
 تدریس: دانشکده هنرهای زیبا (۱۳۴۹-۱۳۶۶)
 دانشگاه الزهرا و دانشگاه آزاد اسلامی (۱۳۷۰-۱۳۷۶)
 کلاس خصوصی (از ۱۳۶۹ تاکنون)

کتاب‌ها، مقالات، کاتالوگ‌ها (گزیده):

- نقاشی و پیکره‌سازی معاصر ایران [انگلیسی] (۱۳۵۴)
 شناخت هنر گرافیک سنتی و نوین (۱۳۶۲)
 در جست‌وجوی زبان نو (چاپ یکم-۱۳۶۹)
 دایرةالمعارف هنر (چاپ یکم-۱۳۷۸)
 نقاشی ایران: از دیرباز تا امروز (چاپ یکم-۱۳۷۹)
 اوج‌های درخشان هنر ایران [ترجمه] (۱۳۷۹)
 راهنمای مواد و اسلوب‌ها: طراحی و نقاشی (چاپ یکم-۱۳۸۵)
 هنر مدرنیسم [ترجمه و ویرایش] (چاپ یکم-۱۳۸۷)
 «چهره‌ای از قندریز»؛ گردون: ویژه‌نامه نقاشی (۱۳۷۰)
 «نقاشی ایران تا پایان دوره صفوی» [انگلیسی]؛ Splendor of Iran (۱۳۷۹)
 «تاریخ هنر: رویکردهای سنتی و جدید»؛ حرفه هنرمند (شماره ۱۰، ۱۳۸۳)
 «زایش سنت، نمایش تجدد»؛ حرفه هنرمند (شماره ۱۳، ۱۳۸۴)
 «تعادل سنت و نو»؛ حرفه هنرمند (شماره ۱۶، ۱۳۸۵)
 «گفت‌وگوی محلی/جهانی» [آلمانی/انگلیسی]؛ کاتالوگ Iran.com (۱۳۸۵)
 «هنر ایرانی در نگاهی دیگر» [فرانسوی/انگلیسی]؛ Art Press (۱۳۸۹)

مجموعه «پیشگامان هنر نوگرای ایران» در موزه هنرهای معاصر تهران:

حسین کاظمی، سهراب سپهری، هوشنگ پزشک‌نیا (۱۳۸۰)

حسین زنده‌رودی (۱۳۸۰)

مسعود عربشاهی (۱۳۸۰)

پرویز تناولی (۱۳۸۲)

منصوره حسینی (۱۳۸۲)

محسن وزیری‌مقدم (۱۳۸۳)

همکاران:

آزاده افراسیابی

متولد ۱۳۳۹، تهران

- تحصیلات: کارشناسی طراحی گرافیک، دانشکده هنرهای زیبا- دانشگاه تهران (۱۳۷۱)
 کارشناسی ارشد پژوهش هنر، دانشگاه هنر (۱۳۸۳)
 [پایان نامه کارشناسی ارشد: پست مدرنیسم، برداشت ایرانی]
 سابقه فعالیت: صفحه آرایی مجلات صنعت حمل و نقل و آدینه (۱۳۶۰-۱۳۷۰)
 تصویرسازی کتاب های قصه الاغ و کلاغه (کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان - ۱۳۷۱) و
 مهمان های زمستانی (نشر بنفشه - ۱۳۷۱)
 تدریس: هنرستان گرافیک معاصر (۱۳۷۶-۱۳۸۰)
 هنرستان کمال الملک (۱۳۷۴-۱۳۸۲)
 مؤسسه فرهنگی- هنری علامه قطب راوندی (۱۳۸۱-۱۳۸۲)
 مرکز آموزش علمی- کاربردی فرهنگ و هنر (۱۳۸۲-۱۳۸۴)

ترجمه (گزیده):

- «تصاویر چاپ سنگی عهد قاجار: منبع الهام هنر معاصر ایران»؛ حرفه هنرمند (شماره ۱۳، ۱۳۸۴)
 «شاهنامه بهادری: آخرین شاهنامه قاجار»؛ کتاب ماه: کلیات (شماره ۱۵۹، ۱۳۸۹)

فائقه بقراطی

متولد ۱۳۳۴، بندرعباس

- تحصیلات: کارشناسی نقاشی، دانشکده هنرهای زیبا- دانشگاه تهران (۱۳۶۶)
 کارشناسی ارشد پژوهش هنر، پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی (۱۳۷۹)
 سابقه فعالیت: کتابدار کتابخانه مؤسسه تحقیقات و برنامه ریزی علمی و آموزشی (۱۳۵۲-۱۳۶۰)
 همکاری با انجمن هنرمندان نقاش ایران (۱۳۷۸-۱۳۸۱)
 تدریس: مرکز آموزش عالی فرهنگیان (۱۳۷۰-۱۳۸۲)

مقالات (گزیده):

- «اندیشیدن بر اندیشه هنرمند»؛ دوماهنامه بیناب (شماره ۱، ۱۳۸۲)
 «فن آوری در هنر دیداری، رسانه های جدید»؛ دوماهنامه بیناب (شماره ۲، ۱۳۸۲)
 «کاربرد نظریه در نقد»؛ دوماهنامه بیناب (شماره های ۵ و ۶، ۱۳۸۳)
 «گفت و گوی هنر با فلسفه»؛ کتاب ماه: هنر (شماره های ۷۳ و ۷۴، ۱۳۸۳)
 «نظر و پیشنهادی برای برنامه آموزش نقاشی در مقطع دانشگاه»؛ حرفه: هنرمند (شماره ۱۲، ۱۳۸۴)

- «ضیاءپور و نقاشی نوگرای ایران»؛ حرفه هنرمند (شماره ۱۸، ۱۳۸۵)
«ترانس آوانگارد، نتواکسیرسیونسم ایتالیا»؛ حرفه هنرمند (شماره ۲۲، ۱۳۸۶)
«محسن وزیری مقدم و هانیبال الخاص»؛ حرفه هنرمند (شماره ۲۷، ۱۳۸۷)

فاطمه سادات توابع قوامی

متولد ۱۳۴۸، تهران

- تحصیلات: کاردانی راهنمای موزه‌ها و بناهای تاریخی، دانشگاه میراث فرهنگی تهران (۱۳۷۵)
کارشناسی نقاشی، دانشگاه هنر (۱۳۸۰)
کارشناسی ارشد نقاشی، دانشگاه هنر (۱۳۸۴)
[پایان‌نامه کارشناسی ارشد: تعامل فرم و محتوا در اثر هنری]
سابقه فعالیت: شرکت در سومین (۱۳۸۳) و چهارمین (۱۳۸۵) دوسالانه بین‌المللی نقاشی معاصر جهان اسلام
مدیر طرح پژوهشی «نیازسنجی سرفصل‌ها و کتب درسی دانشگاهی رشته‌های هنر»
به سفارش سمت (۱۳۸۶-۱۳۸۸)
کارشناسی و سامان‌دهی آرشیو اسلایدهای کتابخانه و مرکز اسناد دانشگاه هنر (۱۳۷۶-۱۳۸۱)
تدریس: دانشگاه‌های الزهرا و علم و فرهنگ (از ۱۳۸۴)

مقالات (گزیده):

- «زندگی و هنر الیس نیل»؛ فصلنامه هنر (شماره ۵۰، ۱۳۸۰)
«نقاش روح زمانه» [ترجمه]؛ حرفه هنرمند (شماره ۱۷، ۱۳۸۵)
«پیام و آثار یک زن» [ترجمه]؛ حرفه هنرمند (شماره ۱۷، ۱۳۸۵)
«ماگريت و کاربرد واژه‌ها» [ترجمه]؛ حرفه هنرمند (شماره ۲۴، ۱۳۸۷)
«از پس لایه‌هایی سرد و خاموش» [ترجمه]؛ حرفه هنرمند (شماره ۲۸، ۱۳۸۸)
«نیازسنجی سرفصل‌ها و منابع درسی رشته‌های هنر»؛ سخن سمت (۱۳۸۹)

هلیا دارابی

متولد ۱۳۵۳، تهران

- تحصیلات: کارشناسی زیست‌شناسی، دانشکده علوم - دانشگاه تهران (۱۳۷۶)
کارشناسی نقاشی، دانشگاه آزاد اسلامی تهران (۱۳۸۰)
کارشناسی ارشد پژوهش هنر، دانشکده هنرهای زیبا - دانشگاه تهران (۱۳۸۴)
دکتری پژوهش هنر، دانشگاه هنر (۱۳۹۳)
تدریس: دانشگاه هنر (از ۱۳۸۶)

کتاب‌ها، مقالات (گزیده):

- هنر مدرنیسم [همکاری در ترجمه] (چاپ یکم - ۱۳۸۷)

- هنر در گذر زمان [همکاری در ترجمه] (۱۳۹۴)
«فضاهای جایگزین، مکان‌ویژگی در هنر معاصر ایران» [انگلیسی] در کنفرانس بین‌المللی
هنر معاصر ایران، در جست‌وجوی هویت؟ دانشگاه بن (۱۳۹۱)
«موزه هنرهای معاصر، نمونه‌ای جامع از دستورکار فرهنگی سازمانی در ایران» [انگلیسی] در
هنر معاصر خاورمیانه: تعامل منطقه‌ای با گفتمان‌های هنر جهانی، لندن، آی.بی. توریس (۱۳۹۳)

مهدی سیفی

متولد ۱۳۵۱، نهاوند

- تحصیلات: کارشناسی طراحی گرافیک، دانشکده هنرهای زیبا-دانشگاه تهران (۱۳۷۶)
کارشناسی ارشد پژوهش هنر، دانشگاه آزاد اسلامی (۱۳۹۲)
سابقه فعالیت: طراحی گرافیک و مدیریت هنری در شرکت ایرانی (از ۱۳۷۶)
نمایش آثار نقاشی، طراحی و طراحی گرافیک (از ۱۳۸۲)
عضویت در هیئت تحریریه فصلنامه حرفه هنرمند (۱۳۸۶)
تدریس: در دانشکده‌ها و مراکز آموزشی، تهران (از ۱۳۷۸)

مقالات (گزیده):

- «مقدمه کتاب قباد شیوا» [انگلیسی] انجمن بین‌المللی طراحان گرافیک (۱۳۸۵)
«مقدمه‌ای بر آسیب شناسی آموزش دیزاین در گرافیک ایران»؛ حرفه هنرمند (شماره ۱۹، ۱۳۸۶)
«نگاهی به تاریخ گرافیک معاصر ایران»؛ حرفه هنرمند (شماره ۴۶، ۱۳۹۲)

حمیدرضا قلیچ‌خانی

متولد ۱۳۴۷، تهران

- تحصیلات: دوره ادبیات نمایشی، آموزشکده هنر نیاوران (۱۳۷۰)
کارشناسی زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی (۱۳۷۲)
کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی (۱۳۷۷)
دکتری، گروه فارسی دانشگاه دهلی (۱۳۸۸-۱۳۹۱)
[رساله دکتری: مطالعه هنر کتاب آرایی و نسخه‌پردازی در آثار سخنوران سبک هندی]
سابقه فعالیت: دریافت درجه ممتاز خوشنویسی در خط نستعلیق و ثلث (۱۳۶۸)
داور همایش بین‌المللی خوشنویسی جهان اسلام، فرهنگستان هنر (۱۳۸۱)
مدیر طرح گردآوری احوال و آثار نوابغ خوشنویسی (۱۳۸۲-۱۳۸۶)
عضو گروه‌های پژوهشی فرهنگستان هنر (از ۱۳۸۶)
عضو انجمن نسخه‌های خطی اسلامی (TIMA)، کیمبریج
عضو کمیته ارزیابی و قیمت‌گذاری منابع خطی و نادر، کتابخانه ملی ایران (۱۳۹۳)

تدریس: دانشگاه آزاد اسلامی (۱۳۷۵-۱۳۸۰)

دانشگاه دهلی (۱۳۸۹-۱۳۹۰)

دانشگاه کیمبریج (۱۳۹۲)

کتاب‌ها، مقالات (گزیده):

- فرهنگ واژگان و اصطلاحات خوشنویسی و هنرهای وابسته (چاپ یکم - ۱۳۷۳)
رسالاتی در خوشنویسی و هنرهای وابسته (۱۳۷۳)
درآمدی بر خوشنویسی ایران (۱۳۹۲)
زرافشان: فرهنگ اصطلاحات خوشنویسی، کتاب‌آرایی و نسخه‌پردازی در شعر فارسی (۱۳۹۲)
فرهنگ خوشنویسی ایران [انگلیسی] (۱۳۹۳)

- «اساطیر مشترک ریشه در نژاد مشترک دارند»: ماهنامه ادبستان (شماره ۱۶، ۱۳۷۰)
«کاتبان شاهنامه»: آینه میراث (شماره ۴۷، ۱۳۸۹)
«گذری بر خوشنویسی هند و ایرانی»: Indian Textual Heritage (شماره ۴، ۱۳۸۹)
«اصطلاحات نسخه‌پردازی در مرآت الاصطلاح»: نامه بهارستان (دوره جدید، ۱۳۹۲)

حمیدرضا کرمی

متولد ۱۳۴۸، شیراز

- تحصیلات: کارشناسی عکاسی، دانشگاه آزاد اسلامی (۱۳۸۵)
کارشناسی ارشد فلسفه هنر، دانشگاه هنر تهران (۱۳۸۹)
فعالیت هنری: نمایش آثار عکاسی و ویدیو در داخل و خارج کشور (از ۱۳۷۹)
ساماندهی کارنها در گالری بیست‌وشش (۱۳۹۲-۱۳۹۳)
تدریس: دانشگاه جامع علمی-کاربردی، واحد استانداری تهران (۱۳۸۹-۱۳۹۰)
دانشگاه مازیار، نور (۱۳۹۱-۱۳۹۲)
دانشگاه هنر تهران (از ۱۳۹۲)

مقالات (گزیده):

- «عقل سرخ؛ میان سپید و سیاه»: دوهفته‌نامه تندیس (شماره ۴۱، ۱۳۸۳)
«خدا، می‌داند کجا هستیم، گفت‌وگوی جان پل کاپونیگرو و ایت گاوین» [ترجمه]: فصلنامه حرفه: هنرمند (شماره ۸، ۱۳۸۳)
«در باب نظریه عکاسی؛ مروری بر نظریه‌های عکاسی معاصر، مجموعه مصاحبه/ هوپرتوس وان املونکسن» [ترجمه]: فصلنامه عکسنامه (۱۳۸۴)
«مالیخولیای زمستانی / نقاشی‌های فریدون آو در گالری آران»: ضمیمه روزنامه اعتماد (دی ۱۳۸۸)
«آینده متفاوت: آیا کهنگی واقعاً ترسناک است؟»: [ترجمه]: فصلنامه حرفه: هنرمند (شماره ۳۰، ۱۳۸۸)

«ناکامی آرمانشهر فراملیتی؛ نگاهی به دشواری‌های آرمان جهانی شدن در دوسالانه‌ها»
فصلنامه عکسنامه (شماره ۳۳، ۱۳۹۰)

کاتالوگ‌ها: نقاشی‌های سارا عباسیان، گالری آن (۱۳۸۸)
عکس‌ها و ویدیوهای پرهام تقی‌آف، گالری آن (۱۳۹۱)
نقاشی‌های علی‌رضا جُدی، گالری بیست‌وشش (۱۳۹۳)
نقاشی‌های کتابون مقدم، گالری بیست‌وشش (۱۳۹۳)
مجسمه‌های صادق ادهم، گالری بیست‌وشش (۱۳۹۳)

توکا ملکی

متولد ۱۳۵۲، تهران

تحصیلات: دیپلم گرافیک، هنرستان هنرهای تجسمی دختران (۱۳۷۰)
کارشناسی صنایع دستی، دانشگاه الزهرا (۱۳۷۴)
کارشناسی ارشد پژوهش هنر، دانشگاه آزاد اسلامی تهران (۱۳۷۸)
سابقه فعالیت: همکاری با واحدهای امور بین‌الملل و پژوهش موزه هنرهای معاصر تهران (۱۳۸۳-۱۳۸۶)

کتاب‌ها، مقالات (گزیده):

زنان موسیقی ایران، از اسطوره تا امروز (۱۳۸۰)
نور در هنر [ترجمه] (۱۳۸۸)
از سیر تا پیاز هنر [ترجمه و تألیف] (۱۳۸۹)
هنر نوگرای ایران (چاپ یکم - ۱۳۸۹)
این شاخه مال من است (۱۳۹۱)

رویدادنگاری و زندگینامه هنرمندان در کتاب‌های:

بهجت صدر (۱۳۸۳)
جنبش هنر نوگرای ایران (۱۳۸۵)
مهدی سبحانی (۱۳۹۱)
بهمن ضیایی (۱۳۹۲)
ابراهیم حقیقی (۱۳۹۲)

«شیارهایی بر قلب و یاد ما، به یاد منصوره قصری خواننده اپرا»؛ ماهنامه زنان (شماره ۱۲۶، ۱۳۸۴)
«باخشم به گذشته بنگر، مروری گذرا بر تصویر زن در نقاشی معاصر ایران»؛ ماهنامه زنان (شماره ۱۳۵، ۱۳۸۵)
«باغ ایرانی در نگارگری ایران»؛ کتاب ماه: هنر (شماره‌های ۱۰۱ و ۱۰۲، ۱۳۸۵)
«فرشتگان نقاشی ایران»؛ کتاب ماه: هنر (شماره ۱۲۰، ۱۳۸۷)

حسن موریزی نژاد

متولد ۱۳۴۱، شیراز

- تحصیلات: کارشناسی نقاشی، دانشکده هنرهای زیبا- دانشگاه تهران (۱۳۶۹)
کارشناسی ارشد پژوهش هنر، دانشگاه هنر (۱۳۷۸)
فعالیت هنری: برگزاری کارنماهای (نقاشی) تک نفره و گروهی در داخل و خارج کشور (از ۱۳۷۵)
تدریس: دانشکده‌های هنری (۱۳۷۴-۱۳۸۹)

کتاب‌ها، مقالات (گزیده):

- طراحی در ایران (۱۳۹۲)
گفت‌و شنود با نصرت‌الله مسلمیان (در دست انتشار)
سلسله مقالات طراحی معاصر ایران؛ دوهفته‌نامه تندیس (شماره‌های ۲۲ تا ۳۱، ۱۳۸۳)
سلسله مقالات طراحان معاصر ایران؛ دوهفته‌نامه تندیس (شماره‌های ۳۳ تا ۶۳، ۱۳۸۳-۱۳۸۴)
سلسله مقالات هنرمندان معاصر ایران؛ دوهفته‌نامه تندیس (۱۳۸۴-۱۳۹۱)

مهران مهاجر

متولد ۱۳۴۳، تهران

- تحصیلات: کارشناسی عکاسی، دانشکده هنرهای زیبا- دانشگاه تهران (۱۳۶۹)
کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران (۱۳۷۳)
فعالیت هنری: برگزاری کارنماهای (عکاسی) تک نفره و گروهی در ایران، فرانسه، امریکا، سوئیس و انگلستان (از ۱۳۶۶)
عضو هیئت انتخاب دومین دوسالانه Photoquai در موزه که برانلی، پاریس (۱۳۸۸)
تدریس: دانشکده‌های هنری تهران (از ۱۳۷۱)

کتاب‌ها (گزیده):

- چشم ۱۰ (۱۳۸۰)
دانشنامه نظریه‌های ادبی معاصر [ترجمه با محمد نبوی] (۱۳۸۴)
مفاهیم بنیادی نظریه فرهنگی [ترجمه با محمد نبوی] (۱۳۸۷)
بایگانی و تن [ترجمه] (۱۳۸۸)
عکاسی [ترجمه] (۱۳۸۹)
عکاسی، درآمدی انتقادی [ترجمه] (۱۳۹۰)
صورت‌بندی‌های مدرنیته [ترجمه] (۱۳۹۱)
اشکال اجتماعی و فرهنگی مدرنیته [ترجمه] (۱۳۹۳)
تهران، بی‌گاه (۱۳۹۳)

پیشگفتار:

تجدید چاپ مکرر نخستین ویراست دایرةالمعارف هنر (پانزده بار در طی سال‌های ۱۳۷۸ تا ۱۳۹۴)، حاکی از نیاز روزافزون جامعه فرهنگی ایران به انتشار این گونه کتاب‌های مرجع و تخصصی است. هرچند نخستین ویراست دایرةالمعارف هنر با هدف در دسترس گذاشتن اطلاعات لازم و مفید تألیف شده بود، اما تحولات سریع هنر در جهان و ایران بازنگری، گسترش و روزآمدسازی آن را ضروری می‌نمود. پس کاری را آغاز کردیم که بیش از ده سال به درازا کشید و حاصل آن اکنون به صورت دایرةالمعارف هنر سه‌جلدی در پیش روی شماست.

ویراست جدید دایرةالمعارف هنر از بخش اصلی (بدنه) و بخش‌های فرعی (پیوست) تشکیل یافته است و هر بخش ترتیب الفبایی جداگانه دارد. مدخل‌های بدنه (از الف تا ی) در جلد‌های یکم و دوم و پیوست‌ها در جلد سوم جای گرفته‌اند. گستره این دایرةالمعارف شامل مقولات نقاشی، پیکره‌سازی، طراحی گرافیک، عکاسی، رسانه‌های نو، تصویرگری، چاپگری و طنزنگاری است. همچنین در جلد‌های سه‌گانه آن اطلاعات سودمندی در زمینه‌های طراحی صنعتی، معماری، خوشنویسی، سفالگری و برخی هنرهای سنتی می‌توان یافت.

دو جلد بدنه مجموعاً حاوی ۵۶۳۷ مدخل، ۱۱۴۳ تصویر سیاه و سفید و ۳۷۴ تصویر رنگی است. در مدخل‌ها اطلاعات برگزیده‌ای درباره هنرمندان، هنری‌نویسان، نظریه‌پردازان، سبک‌ها، جنبش‌ها، گروه‌ها، رسانه‌ها، اسلوب‌ها و اصطلاحات هنری عرضه شده است. از منابع متعددی در تألیف دایرةالمعارف استفاده شده که فهرستی از عمده‌ترین آنها در صفحات بعد آمده است.

اختصاص بیش از ۷۰۰ مدخل به معرفی هنرمندان ایرانی معاصر از جمله ویژگی‌های بخش اصلی دایرةالمعارف است. در انتخاب این گروه از هنرمندان صرفاً زمان شروع فعالیت آنان (پیش از سال ۱۳۷۷) را مبنا قرار داده‌ایم. چه بسا در این انتخاب نام‌هایی از قلم افتاده باشند که علت عمده آن فقدان اطلاعات کافی در مورد فعالیت هنری آنها بوده است.

پیوست یکم در جلد سوم عنوان «تاریخ‌شناسی» دارد و حاوی ۱۱۰ مقاله مصور درباره تاریخ تحولات هنر در جوامع مختلف جهان است. در این مجموعه بویژه هنر امروز کشورهای اروپایی، آسیایی، آمریکایی لاتین، شمال آفریقا و خاورمیانه بررسی شده است. در میان نوشتارهای مربوط به ایران، مقاله «هنر امروز

ایران» اختصاصاً به هنرمندان و گفتمان هنری پس از سال ۱۳۷۷ پرداخته است. تصویرهای سیاه سفید مرتبط با متن (که شمار آنها به ۴۲۷ می‌رسد) و نیز در مواردی تصاویر رنگی ارجاع شده به جلد‌های یکم و دوم دایرةالمعارف، اطلاعات موجود در نوشتارهای این بخش را تکمیل می‌کنند.

پیوست دوم در جلد سوم تحت عنوان «مضمون‌شناسی» به موضوع‌ها و مواد تصویری معمول در آثار هنری جوامع مختلف اختصاص یافته و شامل ۳۷۹ مدخل است. این موضوعات و مواد تصویری بسیار گوناگون و عمدتاً مشتملند بر شخصیت‌های مذهبی یا ادبی، خدایان و الاهیگان، جانوران، رویدادها، صحنه‌ها و نمادها. مراجعه‌کننده به این بخش از دایرةالمعارف امکان می‌یابد اطلاعات مفیدی دربارهٔ منشاء و مشخصات هر موضوع، تغییرات تاریخی احتمالی آن و هنرمندانی که آثاری بر این اساس پدیدآورده‌اند کسب کند. بی‌شک، آشنایی با موضوع یک نقاشی یا مجسمه در فهم معنای آن بسیار مؤثر است.

در توضیح محتوای این کتاب مرجع تخصصی به آنچه در سطور فوق آمد بسنده می‌کنم و قضاوت دربارهٔ میزان کارایی آن را به کاربران وامی‌گذارم. لازم به ذکر است که از آغاز تا پایان تألیف و تولید این دایرةالمعارف جدید از یاری و همراهی اشخاص بسیاری بهره گرفته‌ام. گذشته از همکارانم که در صفحات قبل معرفی شده‌اند باید از خانم‌ها هدا اربابی، هلیا همدانی، زهرا (النا) طهماسبی و آقایان حمید سوری، علی‌اصغر میرزایی‌مهر، علی بوذری، آرش تنهایی، پاشا دارابی و پیام حسینی شکرایی نام ببرم که با کمک‌هایشان در پیشبرد کار مؤثر بوده‌اند. همچنین خانم‌ها فخری طهماسبی، سمیه خلیلی و آقایان پویا دارابی و سیاوش موسایی مراحل مختلف تولید را در واحد کامپیوتر و چاپ فرهنگ معاصر به انجام رسانده‌اند. از همهٔ این یاوران صمیمانه تشکر می‌کنم و یادآور می‌شوم که مسئولیت نقصان‌ها یا خطاهای احتمالی در دایرةالمعارف را شخصاً می‌پذیرم.

باری، همگی در طی چند سال با هدف نیل به کمال مطلوب تلاش کرده‌ایم و خوشبختانه همواره از مساعدت‌های آقایان داود موسایی و کیخسرو شاپوری برخوردار بوده‌ایم. این فرصت را برای قدردانی از ایشان مغتنم می‌شمرم.

روین پاکباز

اسفند ماه ۱۳۹۳

گزیده‌ای از منابع مورد استفاده در تألیف دایرةالمعارف هنر:

- Chilvers, Ian and John, Graves-Smith, *Oxford Dictionary of Modern and Contemporary Art*; New York: Oxford University Press Inc., 2nd edition, 2009.
- *The Prestel Dictionary of Art & Artists in the 20th Century*; Germany: Prestel, 2000.
- Le Thorel-Daviot, Pascale, *Nouveau Dictionnaire des Artistes Contemporains*; Paris: Larousse, 2004.
- Read, Herbert, *The Thames & Hudson Dictionary of Art and Artists*; London: Thames and Hudson, 1994.
- Chilvers, Ian and Harold, Osborne, *The Oxford Dictionary of Art*; 2nd Edition, Oxford: Oxford University Press, 1997.
- Gardin, Nanon and Guy, Pascual, *Guide Iconographique de la Peinture*; Paris: Larousse, 2005.
- Ades, Dawn, *Art in Latin America*, Yale University Press, 1989.
- *Art in Europe 1990-2000*; Gianfranco Maraniello (ed), Milan: Skira Editore S.p.A., 2002.
- Clarke, Michael, *Oxford Concise Dictionary of Art Terms*; New York: Oxford University Press, 2003.
- *Larousse Dictionnaire de la Peinture*; Paris: Larousse, 2003.
- Lucie-Smith, Edward, *The Thames & Hudson Dictionary of Art Terms*; London: Thames and Hudson, 2003.
- Osborne, Harold, *The Oxford Companion to Art*; Oxford: Oxford University Press, 1970.
- Breuille, Jean Philippe, *Dictionnaire de la Photo*; Paris: Larousse, 1996.
- Mora, Gilles, *Photo Speak, A Guide to the Ideas, Movements, and Techniques of Photography, 1839 to the Present*; New York: Abbeville Press, 1998.
- Rosenblum, Naomi, *A World History of Photography*; New York: Abbeville Press, 1997.
- Warner Marien, Mary, *Photography: a Cultural History*; London: Laurence King Publishing, 2010.
- Patin, Thomas and Jennifer, Maclellan, *Artwords: A Glossary of Contemporary Art Theory*; Greenwood Press Westport, Connecticut, 1997.
- Ruhrberg. Schneckenburger. Fricke. Honnef. *Art of 20th Century* (2 vols); Germany: Taschen, 1998.

- McDarragh, Fred W. and Gloria S., *The Photography Encyclopedia*; New York: Schirmer Books, 1999.
- Ades, Dawn, *The 20th Century Poster, Design of the Avant-Garde*; New York: Abbeville Press, 1984.
- Attwater, Donald, *The Penguin Dictionary of Saints*; UK: Penguin, 2nd edition, 1983.
- Baatz, Willfried, *Photography, A Concise History*; London: Laurence King Publishing, 2009.
- Chilvers, Ian, *A Dictionary of Twentieth Century Art*; Oxford University Press, 1998.
- Hauffe, Thomas, *Design, A Concise History*; London: Laurence King Publishing, 1998.
- Heartney, Eleanor, *Art & Today*; London: Phaidon Press, 2008.
- Sullivan, Edward J., *Latin American Art in the Twentieth Century*; London: Phaidon Press, 2000.
- Lionel, Richard, *L' Aventure de L'Art Contemporain de 1945 à Nos Jours*; Éditions du Chêne- Hachette Livre, 2002.
- Livingston, Alan and Isabella, *Dictionary of Graphic Design & Designer*; London: Thames and Hudson, 1998.
- Mesplé, Louis, *L' Aventure de la Photo Contemporaine de 1945 à Nos Jours*; Éditions du Chêne- Hachette Livre, 2006.
- Stokstad, Marilyn, *Art History* (2 vols); New York: Harry N. Abrams, Incorporated, 1999.
- Morgen, Ann Lee, *The Oxford Dictionary of American Art & Artists*; Oxford University Press, 2007.
- *The Photography Book*; London: Phaidon Press, 1997.
- *The Art Book*; London: Phaidon Press, 2001.
- Langmuir, Erika and Norbert, Lynton (eds), *The Yale Dictionary of Art & Artists*; Yale Nota Bene Book, 2000.
- *Encyclopedia of Ancient Myths & Culture*; Hertfordshire: Quantum Books, Eagle Editions, 2003.
- Byars, Mel, *100 Designs, 100 Years, Innovative Design of the 20th Century*; UK: Roto Vision, 1999.
- *30,000 Years of Art*; London: Phaidon Press Ltd, 2007.
- Hatje, Gerd, *Encyclopedia of Modern Architecture*; London: Thames and Hudson, 1963.
- *Dictionnaire Mondial de la Photographie*; Paris: Larousse / VUEF, 2001.
- Runes, Dagobert D. and Harry G. Schrickel, *Encyclopedia of the Arts*; New York: Philosophical Library, Inc. 1946.

- Myers, Bernard S. and Shirley D. (eds), *Dictionary of 20th Century Art*; McGraw-Hill Book Co., 1974.
- Hope, Augustine and Margaret, Walch (eds), *The Color Compendium*; New York: Van Nostrand Reinhold, 1990.
- Finenberg, Jonathan, *ART SINCE 1940, Strategies of Being*; London: Laurence King Publishing, 2000.
- *ART NOW, Artists at the Rise of the New Millennium*; Uta Grosenick and Burkhard Riemschneider (eds), Taschen GmbH, 2005.
- پاکباز، روین، دایرةالمعارف هنر، تهران: انتشارات فرهنگ معاصر، ۱۳۷۸.
- مجیدی، فریبرز، فرهنگ تلفظ نام‌های خاص؛ تهران: انتشارات فرهنگ معاصر، ۱۳۸۱.
- یاحقی، محمدجعفر، فرهنگ اساطیر و داستان‌واره‌ها؛ تهران: انتشارات فرهنگ معاصر، ۱۳۸۶.
- کریم‌زاده تبریزی، محمدعلی، احوال و آثار نقاشان قدیم ایران و برخی از مشاهیر نگارگر هندو عثمانی، (سه جلد)؛ لندن: ۱۳۶۰-۱۳۷۰.
- دایرةالمعارف فارسی، زیر نظر غلامحسین مصاحب؛ تهران: انتشارات فرانکلین/امیرکبیر، ۱۳۴۵-۱۳۷۴.
- اسمیت، ژوئل، فرهنگ اساطیر یونان و رم (ترجمه شهلا برادران خسروشاهی)؛ تهران: انتشارات فرهنگ معاصر، ۱۳۸۴.
- پاکباز، روین، راهنمای مواد و اسلوب‌ها، طراحی و نقاشی؛ تهران: انتشارات فرهنگ معاصر، ۱۳۸۵.
- ذکاء، یحیی، تاریخ عکاسی و عکاسان پیشگام در ایران؛ تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۶.
- طهماسب‌پور، محمد رضا، از نقره و نور؛ تهران: نشر تاریخ ایران، ۱۳۸۹.
- مکاریک، ایرنا ریما، دانشنامه نظریه‌های ادبی معاصر (ترجمه مهران مهاجر و محمد نبوی)؛ تهران: انتشارات آگه، ۱۳۸۳.
- دانشنامه زیبایی‌شناسی، ویراسته بریس گات و دومینیک مک‌آیور لوییس (زیر نظر مشیت علایی)؛ تهران: انتشارات فرهنگستان هنر، ۱۳۸۴.
- ادگار، اندرو و پتر سیچویک، مفاهیم بنیادی نظریه فرهنگی (ترجمه مهران مهاجر و محمد نبوی)؛ تهران: انتشارات آگه، ۱۳۸۷.
- دایرةالمعارف زیبایی‌شناسی، زیر نظر مایکل کلی (سروراستار مشیت علایی)؛ تهران: مؤسسه فرهنگی گسترش هنر، ۱۳۸۳.
- مگز، فیلیپ بی، تاریخ طراحی گرافیک (ترجمه ناهید اعظم فراست و غلامحسین فتح‌الله نوری)؛ تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها [سمت]، ۱۳۸۶.
- هولیس، ریچارد، تاریخچه‌ای از طراحی گرافیک (ترجمه سیما مشتاقی)؛ تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات، ۱۳۸۱.
- سیری در هنر ایران؛ زیر نظر آرتر پوپ و فیلیس اکرمین (سروراستار سیروس پرهام)، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۹۰.
- ضیایی، محمد رفیع، پرونده کاریکاتور (دو جلد)؛ تهران: انتشارات سوره مهر، ۱۳۸۸.

راهنمای استفاده از دایرةالمعارف هنر

برای استفاده مطلوب از این دایرةالمعارف توجه به نکات زیر توصیه می‌شود:

- مدخل‌های بدنه (جلد یکم و دوم) و پیوست‌ها (جلد سوم) به طور جداگانه بر اساس الفبای فارسی - با در نظر گرفتن جای درست همزه - تنظیم شده‌اند. بنابراین، در ترتیب سرمدخل‌ها مثلاً اِئیک بر آباهه و یا لائوکوئون بر لایان مقدم است.
 - حرف الف در بدنه دایرةالمعارف بدون ملحوظ داشتن علامت مَد (~) ترتیب یافته است؛ زیرا در نقل فارسی بسیاری از کلمات خارجی اعم از اعلام و اصطلاحات نخستین حرف آنها به صورت الف ممدود یا بدون مَد درمی‌آید. بنابراین کلماتی چون آر نوو و اِر براش، آیزنشتات و اوکِر، آدورنو و آدْمَز، آکادمی و اوپلیسک در مجموعه الف جای گرفته‌اند.
 - در ثبت فارسی اعلام و اصطلاحات خارجی (بوژه نام و نام خانوادگی هنرمندان کشورهای دیگر) سعی بر این بوده است که تلفظ آنها تا حد امکان به تلفظ اصلی در زبان مبدأ نزدیک باشد. برای مثال، تلفظ ایتالیایی Umberto BOCCIONI، تلفظ انگلیسی David SALLE و تلفظ فرانسوی TACHISME به ترتیب اومبرتو بوئچونی، دیوید سل و تاشیسم ثبت شده است. اما در این قاعده کلی ضبط اسامی بر اساس تلفظ اصلی آنها باید به موارد استثنایی نیز اشاره کرد. چنانکه مثلاً ثبت فارسی نام vincent van GOGH به صورت وِنسان وان گوگ (تلفظ متداول در فرانسه و ایران) است. البته در مدخل مربوط به این هنرمند نام وی با تلفظ هلندی و به صورت وینسنت وان خُوخ آمده است. این روش در مورد هنرمندانی چون میکلائز، رافائل و تیسین - به دلیل تداول تلفظ فرانسوی نام آنها در ایران - نیز به کار رفته است.
 - نام‌هایی مانند ZWART و SMITH، SCHNABEL که ابتدای ساکن دارند به صورت اشناپل، اسمیت و ازوارث ثبت شده‌اند. این گونه اعلام و یا اصطلاحات مشابه را باید در بین مدخل‌های مجموعه الف جست‌وجو کرد.
 - فرهنگ تلفظ نام‌های خاص تالیف آقای فریبرز مجیدی از منابع معتبر برای یافتن تلفظ صحیح نام اشخاص و مکان‌های بسیاری از کشورها به‌شمار می‌آید. از این منبع با اندک تغییری در اعراب‌گذاری برای ثبت اغلب کلمات خارجی استفاده شده است. در زیر به چند مورد اعراب‌گذاری مصوت‌ها اشاره می‌شود:
- تلفظ حرف O در وسط بسیاری از اسامی و برخی اصطلاحات به صورت «وُ» ثبت شده تا با صدای کشیده مثل «او» خوانده نشود. برای مثال: گوْیا GOYA؛ جانسون JOHNSON؛ گوْتیک GOTHIC. اگر O در ابتدای کلمه باشد به صورت «اوُ» ثبت شده است. برای مثال: اوپنهایم OPPENHEIM؛ اُرفیسم ORPHISM.
- ثبت صدای حروف AU در برخی اسامی خاص یا عام نیز به صورت «وُ» است. برای مثال: دوْمیه DAUMIER، گوگن GAUGUIN؛ بوْزار BEAUX-ARTS.
- صدای حروف OW - و در مواردی AU - به صورت «اوُ» ثبت شده است. برای مثال: براوْن BROWN؛ باوْهاوس BAUHAUS.
- ثبت صدای حرف U در ابتدا یا در وسط کلمه به صورت «او» یا واو بدون ضمه است. برای مثال: اوباک UBAC؛ لومی نیسم LUMINISM.

- برخی اسامی به منظور آسان‌تر خواندن آنها به صورت ناپیوسته ثبت شده‌اند. برای مثال: مانتِن یا MAN-TEGNA؛ فروینت‌لیش FREUNDLICH؛ جولی پن JULIAN.
- در ثبت فارسی برخی کلمات خارجی، به منظور مطابقت با تلفظ اصلی آنها از همزه به جای مد استفاده شده است. برای مثال: رئالیسم به جای رآلیسم؛ پادوئا به جای پادوآ؛ فرانسوئا به جای فرانسوآ.
- از افزودن حرف «ی» کسره به آخر کلمات اجتناب شده و به جای آن، همزه (شکل مخفف «ی») به کار رفته است. حال آنکه همزه پایانی برخی کلمات عربی (مانند اشیاء، انحاء) حذف شده است.
- به‌طور کلی در املاي کلمات و رسم خط به کاررفته در دایرةالمعارف از شیوة پیشنهادی فرهنگستان زبان و ادب فارسی پیروی شده است.
- در این دایرةالمعارف معادل‌های فارسی تازه‌ای برای کلمات و اصطلاحات انگلیسی به کار رفته که عمده‌ترین آنها عبارتند از:

هنرمند بدن‌پرداز = BODY ARTIST	کارنما = Exhibition / show
هنرمند محیط‌ساز = ENVIRONMENTAL ARTIST	هنر ارضی = LAND ART / Earth art
هنرمند نورپرداز = LIGHT ARTIST	نمایشگری = Performance
هنرمند صوت‌پرداز = SOUND ARTIST	رویدهش = Happening
هنرمند ویدیوکار = VIDEO ARTIST	هنر تصرف = Appropriation art
هنرمند پوسترساز = Poster designer / POSTERIST	هنر بافت = Fibre art
هنرمند چاپگر = Graphic artist / ENGRAVER / ETCHER	هنر زنجیره‌ای = serial art
هنرمند مفهوم‌پرداز = Conceptual artist	هنر مجسم = Concrete art
هنرمند حرکت‌پرداز = Kinetic artist	هنرمند ارض‌پرداز = Land artist
هنری‌نویس = Writer on art	هنرمند نمایشگر = Performance artist
سامانده کارنما = curator	هنرمند چیدمان‌کار = Instalation artist
موسیقی‌کار = musician	هنرمند کولاًژساز = Collagist

- از واژه مجسمه‌ساز (به جای پیکره‌ساز) صرفاً در مورد هنرمندانی که آثار سه‌بُعدی انتزاعی خلق کرده‌اند استفاده شده است.
- عنوان جنبش‌ها یا سبک‌های شکل گرفته در اروپا (بجز بریتانیا) با تلفظ فرانسوی ثبت شده است، از جمله: کونستروکتیویسم؛ فلوگُوسوس؛ رُمانتیسم.
- در سرمدخل‌های بدنه، زبان اصلی کلمات غیرانگلیسی در داخل [] مشخص شده است. برای مثال: آرته پوُورا [ایتالیایی].
- در سرمدخل‌های بدنه، معادل فارسی برخی کلمات و اصطلاحات خارجی در داخل [] ذکر شده است. برای مثال: ورِسم VERISM [واقع‌نمایی].
- مراجعه‌کنندگان – بویژه کسانی که با متن‌های خارجی سروکار دارند – می‌توانند نام هنرمند یا اصطلاح مورد نظرشان را در نمایه (بخش آخر جلد سوم) پیدا کنند. این نمایه بر اساس القبای لاتینی تنظیم شده است.
- سال‌های تولد/وفات اشخاص خارجی بر مبنای تقویم میلادی است، اما در مورد ایرانیان تاریخ‌های

میلادی و هجری شمسی یا میلادی و هجری قمری ذکر شده‌اند و علامت (/) اعداد سال‌ها را از یکدیگر جدا کرده است. در مورد هنرمندانی که سال‌های تولد و وفاتشان مشخص نیست، صرفاً به دورهٔ فعالیت آنها اشاره شده است.

● همه‌جا، حرف ق اختصار «قمری»، حرف ش اختصار «شمسی» و حروف پم اختصار عبارت «پیش از میلاد» است.

● همه‌جا تقدم و تأخر تاریخ‌ها از راست به چپ است. بدین‌قرار، اعداد طرف راست آغاز یک دوره و اعداد سمت چپ پایان آن را نشان می‌دهند و خط تیره جداکنندهٔ اعداد به معنای مدت زمان بین دو تاریخ است. در موارد بسیاری تنها یک تاریخ در داخل () می‌آید که به مطلب ماقبل آن مربوط می‌شود.

● گاه عبارت یا جمله‌ای در داخل [] آمده است که جنبهٔ توضیحی دارد.

● در تدوین دایرةالمعارف از روش «ارجاع» استفاده شده است. امتیاز این روش آن است که مراجعه‌کننده ضمن کسب اطلاعات در مدخلی خاص می‌تواند اطلاعاتی اضافی و احیاناً وسیع‌تر و پیوسته در مدخل‌های دیگر به دست آورد. غیر از علامت معمول (←) که بر «رجوع کنید به» اشاره دارد، حروف سیاه متمایزکننده و علائم خاصی نیز مراجعه‌کننده را به مدخلی در بخش‌های اصلی و فرعی دایرةالمعارف ارجاع می‌دهند. این علائم ارجاعی عبارتند از: (*) در بدنه، (+) در تاریخ‌شناسی و (○) در مضمون‌شناسی.

